

**ЛАСТОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, ВАЖНА КАТЕРИНА АНАТОЛІЇВНА
ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ**

DOI: 10.31866/2616-745X.9.2022.265453
УДК 327+355.4]:[930.2:003.074«17»(4-191.2+4-11)

**ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ**

**Ластовський Валерій Васильович^{1а},
Важна Катерина Анатоліївна^{2а}**

¹Доктор історичних наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,
e-mail: lastov@ukr.net,

²Кандидатка юридичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5591-8853>,
e-mail: kateryna.vazhna@gmail.com,

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Надіслано:

05.05.2022

Рецензовано:

11.05.2022

Прийнято:

20.05.2022

Для цитування:

Ластовський, В. В., & Важна, К. А. (2022). Війна, мир, дипломатія і міжнародні відносини в українському літописанні початку ХVІІІ століття. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (9), 43–54. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.9.2022.265453>.

Теорія та історія міжнародних відносин як науковий напрям потребує більшого звернення до джерел, пов'язаних з українською історичною спадщиною. Зокрема, мало уваги звертається на ті пам'ятки минулого, котрі містять у собі як історичну інформацію, так і теоретичні уявлення про міжнародні процеси. До них, зокрема, відносяться Літопис Самовидця, Літопис Григорія Грабянки та Літопис Самійла Величка, створені на початку ХVІІІ століття. Головним чином вони використовуються в суто історичних дослідженнях, але не в працях, пов'язаних із теорією та історією міжнародних відносин. *Наукова новизна* дослідження визначається необхідністю актуалізації для дослідників теорії та історії міжнародних відносин історичних джерел українського походження і їх більшого залучення до наукових розвідок. У статті розглядається інформаційний потенціал українських літописів початку ХVІІІ ст. та звертається увага на особливості викладення в них історичних фактів, що стосуються міжнародних відносин. Увага акцентується на відображенні в літописах питань війни, миру і дипломатії на теренах Центрально-Східноєвропейського регіону. Слід зважати, що виклад їх текстів є

україноцентричним та базується навколо подій, пов'язаних із міжнародними процесами др. пол. XVII – поч. XVIII ст. Підкреслюється поєднання в поглядах літописців їх ідеалістичних та реалістичних уявлень. Важливим є також розуміння практичної діяльності авторів відповідних творів, що теж знайшло відображення у їх текстах. Методологія дослідження побудована на загальнонауковому логічному методі, принципах історизму та порівняльному аналізі джерел.

Ключові слова: Центральна-Східна Європа; війна; мир; міжнародні відносини; політичний реалізм; історія міжнародних відносин; літопис; Самовидець; Григорій Грабянка; Самійло Величко.

Вступ

Дослідження сучасних міжнародних відносин багато в чому базується на історичному досвіді та історичних уявленнях. Більшість теоретиків міжнародних відносин у цьому спираються передовсім на дослідження професійних істориків та відомі історичні джерела. Водночас частина цих джерел ще не є достатньо вивченою саме в контексті історії міжнародних відносин, хоча не можна не відзначити їх часткове використання при розгляді історичних процесів. Це, зокрема, стосується українського козацького літописання початку XVIII ст., насамперед таких відомих пам'яток минулого, як Літопис Самовидця, Літопис Григорія Грабянки, Літопис Самійла Величка тощо. Ці та інші праці важливі не лише певними уявленнями їх авторів про міжнародні відносини, але й тією історичною інформацією, яку вони містять у собі. Відтак, їх більш детальне вивчення лише сприятиме поглибленню історії та теорії міжнародних відносин в українському національному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Звісно, українському літописанню початку XVIII ст. було присвячено достатньо багато наукових досліджень, починаючи ще від XIX ст. У т. ч. можна зустріти і праці, в яких автори торкалися політичних процесів на міжнародному просторі Центральної та Східної Європи цього періоду, наприклад, М. Петровського у 1930 р. Водночас слід констатувати, що поглиблених досліджень відповідних творів у зазначеному контексті здійснено так і не було. Останнім часом частково на це питання звертали увагу А. Бовгиря (2018) та В. Ластовський (2021).

Формулювання цілей статті

Узагальнені та більш конкретні тематичні дослідження з історії дипломатії, міжнародних відносин та теоретичних уявлень про них майже не враховують ту інформацію, що міститься в українських літописах початку XVIII ст. Це можна спостерігати у багатьох українських виданнях останніх років, що розглядають цю тематику (Головченко та Матвієнко, 2018; Зінченко, 2005; Слабченко, 2016 та ін.). Відповідно, є потреба звернення уваги саме на українські літописи як історичні джерела, оскільки вони суттєво доповнюють інформацію про перебіг міжнародних процесів у Центральній та Східній Європі др. пол. XVII – поч. XVIII ст., а також проливають світло на теоретичні уявлення української еліти цього часу щодо питань війни, миру і дипломатичних відносин.

Головним завданням залишається оцінка потенціалу українських літописів як джерела з історії міжнародних відносин та актуалізація отриманої інформації щодо теоретичних уявлень української еліти Нового часу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Від 1648 року у Європі почала функціонувати нова система міжнародних відносин, і водночас на її карті отримало поштовх до розвитку нове політичне утворення, що проіснувало до 1764 р. Згодом за ним закріпилася напівофіційна назва Гетьманщина. І, при цьому, воно мало цілком ясний український національний характер.

Вже від самого початку формування політичних інститутів нової держави вона стала активним суб'єктом міжнародних відносин на теренах Центральної та Східної Європи. Це простежується, зрозуміло, через офіційні та приватні джерела: укладені міжнародні угоди, дипломатичне листування та документи приватного характеру. Значна частина їх вже опублікована, але багато матеріалів ще чекають своєї черги у їх виявленні, опрацюванні та подальшому оприлюдненні. Наразі постійно оновлюється інформація щодо нових виявлених документів у сховищах Польщі та Швеції, і частково це стосується Туреччини, Угорщини та інших країн.

За цих обставин чи не одним із основних джерел інформації щодо міжнародних відносин залишаються українські літописи, передовсім Літопис Самовидця (1971), Літопис Григорія Грабянки (1992) та Літопис Самійла Величка (1991), що з'явилися вже на поч. XVIII ст. Це зумовлюється тим, що в цих джерелах було зафіксовано, по-перше, ту інформацію, що не знайшла свого відображення в офіційних документах (тим більше, що частина з них до нинішнього часу не збереглася), і, по-друге, особистісне ставлення її авторів до тих чи інших подій.

Кожен із зазначених літописів створювався у специфічних умовах кін. XVII – поч. XVIII ст. Для цього періоду властива складна міжнародна ситуація, пов'язана із протистоянням європейських держав воєнній політиці Франції на заході та наступу Османської імперії на півдні. Одночасно на сході поставала російська держава, що проводила агресивну політику стосовно своїх сусідів. В Європі в цей час саме формувалася політика «балансу сил», остаточно реалізована Утрехтським та Раштаттським миром (1713–1714). На цей момент українські землі, з якими пов'язана творчість Самовидця, Г. Грабянки та С. Величка, вже були розділені фактично між Річчю Посполитою, Росією та Османською імперією. Звісно, всі ці умови безпосередньо впливали на зміст літописів. Водночас необхідно відзначити ще одну їх особливість, що підкреслює значимість їх інформації: «Такі пам'ятки доцільно розглядати у контексті рукописної традиції, що існувала в Європі у середньовічну та ранньомодерну добу. Над нею не домінувала держава, а в основі лежали індивідуалізація процесу історіописання, довільне конструювання й трансформація текстів, переплетення нарративу з поезією, документами тощо» (Бовгиря, 2010, с. 8).

Літопис Самовидця (автор твору достеменно невідомий, але дослідники схиляються до думки, що ним найпевніше міг бути Роман Ракушка-Романовський (1622/1623–1703), безпосередній учасник багатьох політичних подій другої половини XVII століття) охоплював події від 1648 до 1702 р. Літопис канцеляриста Самійла Величка (1670–1628*), найбільш об'ємний з усіх творів, в основному зосереджується на подіях 1648–1700 рр., але інколи й виходить за ці рамки. Літопис же гадяцького полковника Григорія Грабянки (*1666–1738) доводить хронологію своєї розповіді до 1709 р. І, слід відмітити, що автори цих літописів були безпосередніми свідками багатьох подій (зрозуміло, й міжнародних), про які вони писали.

Одразу слід підкреслити, що в центрі уваги зазначених літописців передусім перебували події, пов'язані із українською історією. Міжнародні ж події лише служили певним доповненням до них і поясненням того, що на них впливало. Умовно всю інформацію міжнародного характеру в українських літописах можна розділити на наступні категорії: 1) війни між державами, 2) діяльність дипломатів, 3) міжнародні угоди, їх зміст і наслідки, 4) особисті думки про міжнародні події. При цьому, з огляду на зміст зазначених творів, можна стверджувати, що під міжнародними відносинами літописці розуміли передусім воєнну та дипломатичну діяльність.

ЛАСТОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, ВАЖНА КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Невід'ємність міжнародних відносин від українських подій відстежується в кожному із зазначених творів вже від самого початку розповіді літописців. Початок у кожному з них різний за своїм характером, але завжди обґрунтований. Так, автор Літопису Самовидця у своїй розповіді виходить із внутрішніх причин початку революції 1648 р., в результаті яких формується союз Богдана Хмельницького із кримським ханом: «...чинячи з оними згоду и приймаючи братерство, жеби ему помагали войска лядські зносити» (Літопис Самовидця, 1971, с. 48). Самійло Величко так само відштовхується від «війни Хмельницького» та починає свою оповідь із протиставлення свого твору «чужоземним» письменникам із метою розповісти про «славу нашу» і «подвиги», здобуті у війнах (Величко, 1991а, с. 26–29). Аналогічним є й підхід Григорія Грабянки (1992, с. 11–12).

Війна. Власне процес проведення бойових дій і хід політичних процесів навколо них є стрижнем всіх розповідей у літописах, а правові, соціальні, культурні чи економічні аспекти є лише додатковими і мінімально інформаційними. Літопис Самовидця починається зі слів «О началі войны Хмельницкого...», і далі продовжується виклад подій кожного року від слів «Война самая року 1648». У творі Григорія Грабянки від початку йдеться про «щонайкривавішу небувалу битву», а у Самійла Величка все починається як «Сказання про війну...». І далі в усіх текстах різноманітні воєнні дії охоплюють широке географічне полотно, в центрі якого перебувають українські землі. Але, крім них, у літописах відзначаються військові походи та битви, що охоплюють практично всю Центральну і Східну Європу, зокрема балтійські, молдавські, білоруські, польські та інші території. Відповідно й охоплюється військова діяльність не тільки українських козацьких військ, але і кримських, османських, волоських, угорських, московських та ін. Таким способом авторами створюється широке полотно участі у війнах практично всіх держав регіону.

Наприклад, у Літописі Самовидця таким чином описуються під 1685 роком події, пов'язані із походом османських військ на австрійські землі: «...турецкіє войска сили великіє вийшли противко цесаря християнского ку Відню, чинячи тісность велику; але цесар, скупивши войска, божією помістю тіє войска турецкіє знесл на голову.., и в державу панства турецкогого з своїми войсками за Дунай увойшовши, пустошил, як хотіл» (Літопис Самовидця, 1971, с. 141). Цей епізод відноситься до періоду Великої турецької війни (1683–1699), в якій Османській імперії протистояла коаліція країн Священної ліги, до якої входили Австрія, Річ Посполита, Венеція та ін. Про цю ж війну та її епізоди знаходимо інформацію також у Григорія Грабянки та Самійла Величка.

Аналогічну ситуацію бачимо і стосовно інших війн. Зокрема, зустрічаємо інформацію про деякі епізоди, пов'язані із війною, відомою як Шведський потоп

(1655–1660). Вона була наслідком протиріч між Річчю Посполитою та Швецією у зв'язку з питанням престолонаслідування. Так само літописці звертають увагу і на початкову стадію Північної війни (1700–1721) між Швецією та Московською державою, з якої остання вже вийшла Російською імперією.

Не оминаються в усіх цих випадках і питання союзницьких відносин, що є, звичайно, частиною міжнародних процесів. Причому автори не завжди розуміють природу подібних ситуацій і виходять із власної оцінки та ідеологічних уявлень. Тому у Самовидця й викликає велике здивування те, що «Волоская земля християнство любо зостає в подданстві турчинові» (Літопис Самовидця, 1971, с. 59). Але, наприклад, інші союзи можуть такого здивування і не викликати, як, наприклад, між Військом Запорозьким і Кримським ханатом.

Намагання все ж розібратися у хитросплетіннях міжнародних відносин призводили літописців до достатньо обґрунтованих (як на той час) висновків, в яких виражалися їх уявлення про геополітичні плани сторін. Так, Григорій Грабянка, описуючи події 1654 року, вважає, що похід кримського хана на українські землі переслідував надзвичайно амбіційні цілі: «...він хотів козакам дошкулити і примусити їх разом іти на Москву і тим самим Москву настроїти проти України, а вже разом з нею, від трьох сторін ставши, татари та поляки замишляли остаточно розправитися з Україною. А вже потім, зговорившись, татари та поляки задумали і Москву покорити та знищити це богом змоцоване царство, а своє, Астраханське, у щонайвищу привести могутність» (Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки, 1992, с. 91). Із чим можна безперечно погодитися у цьому випадку, так це з думкою автора про «могутність» як головну ціль держави. І ця позиція свідчить про політичний реалізм в основі його поглядів на міжнародні відносини.

В козацьких літописах не ставилися теоретичні питання про можливість запобігання війнам. Та кожен із авторів намагався дати відповідь на питання про їх передумови і причини. Загальну природу війн спробував пояснити, спираючись на релігійні уявлення, Григорій Грабянка: «Апостол про все це каже, що похоті людські ведуть до воєн, війни ведуть до розпаду царств і до спустошення краю – підтвердженнь цьому досить» (Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки, 1992, с. 23). І будь-які пояснення фактично зводилися до визнання існування неподоланих суперечностей як основної причини війн. Ці суперечності можуть мати різний характер. Наприклад, дуже образно висловився з цього приводу автор Літопису Самовидця (1971, с. 60):

ЛАСТОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, ВАЖНА КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

«А же нестатечная приязнь вовку з бараном, так християнинові з бесурманином». Звісно, у цьому вислові ми бачимо передовсім авторську позицію антиісламського характеру, а не об'єктивну оцінку.

Мир. Оповідючи про воєнні дії, звісно, літописці не могли обходити питання укладення мирних угод та їх умов. І, знову ж таки, україноцентрична оповідь літописців зосереджує всю увагу на тих угодах, що стосувалися передусім українських подій. Зокрема, звісно, найбільш важливими були ті з них, які формували політичну ситуацію, що складалася внаслідок воєнних дій. Тому літописці вказують на умови Зборівського, Гадяцького, Білоцерківського, Олівського, Вічного миру та інших договорів. Деталізованої інформації щодо їх укладення та погодження позицій між сторонами, певна річ, ми в літописах знайдемо не надто багато, проте відзначимо, що їх автори достатньо широко демонстрували на сторінках своїх творів міжнародні угоди та дипломатичне листування чи то у вигляді переказу їх змісту, чи то у вигляді повноцінних текстів. Так, у Самовидця коротко викладається зміст Гадяцького договору (1659), у Григорія Грабянки – листування між гетьманом Богданом Хмельницьким та московським царем Олексієм Михайловичем (1654), у Самійла Величка – текст Олівського договору (1660) (Літопис Самовидця, 1971, с. 81; Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки, 1992, с. 92–96; Величко, 1991а, с. 285–288). Найбільш повноцінними у цьому плані є праці Григорія Грабянки та Самійла Величка. Але, беручи до уваги їх тексти, слід мати на увазі, що вони не повною мірою є ідентичними оригінальним дипломатичним документам.

Інколи на достатньо важливих міжнародних угодах Самовидець та Григорій Грабянка зупиняються лише побіжно. Наприклад, це стосується підписання Вічного миру (1686) між Річчю Посполитою та Московською державою, якому в обох творах відводиться буквально кілька рядків. Водночас Самійло Величко розповідає про цю подію більш розлого та ще й наводить повний текст укладеного документа. Оцінюючи його значення для Європи, він підкреслив, що «цього союзу росіян та поляків бажали найясніші християнські монархи, тобто римський цісар Леопольд, французький король курфюрст бранденбурзький та Річ Посполита Венетійська» (Величко, 1991б, с. 310).

Питання миру у літописах – це питання суто практичної діяльності, результат дипломатичних переговорів. Теоретичного погляду на співвідношення між війною і миром та можливості запобігання війнам із дотриманням мирного порядку як цілісного уявлення в цих працях висловлено не було. Проте Самійло Величко використовував такий термін, як «вічний мир». Цей момент є певним відображенням і термінології, що використовувалася

в дипломатичних документах того часу, і теоретичних напрацювань європейських інтелектуалів щодо можливості його досягнення. «Вічний мир» – це, як відомо, теорія утопічного характеру, що набула особливого поширення та обговорення саме у XVII–XVIII ст. (Андреева и Гулыга, сост., 1963). Проте у практичній діяльності ця теорія, попри використання її термінології, так і не була втілена в життя.

Водночас не можна не відмітити, що літописці вбачали в питаннях миру ще й прояв божого провидіння, що не було чимось незвичайним навіть для епохи Нового часу. Самійло Величко (1991b, с.310) так обґрунтовував передумови підписання Вічного миру: «...зблагволив тоді Бог бачити поміж обома християнськими монархами, російським і польським, повний мир. Господь нахилив тоді серця обох монархів до згоди й вічного миру...».

Дипломатія. Регулювання стосунків із союзниками та противниками і здійснення зовнішньої політики за допомогою практичних засобів невоєнного характеру також були частиною оповідей літописців, які логічно впліталися у процес міждержавних контактів. Вважаючи їх надзвичайно важливими, літописці інколи достатньо описували деякі деталі цієї дипломатії, звертали увагу на її учасників та їх позиції. Тут слід зазначити, що дипломатичні стосунки є постійним елементом літописних оповідей поряд із питаннями війни і миру. Висвітлення цих стосунків достатньо близьке літописцям, оскільки й самі вони ними займалися, беручи участь у делегаціях та маючи справу з переговорним процесом і оформленням дипломатичних документів. Так, згадуваний вище ймовірний автор Літопису Самовидця Роман Ракушка-Романовський впродовж 1650–1660-х рр. брав безпосередню участь у дипломатичних перемовинах між Військом Запорозьким та Річчю Посполитою, Московською державою і Кримським ханатом (Дзира, 2012). Щодо Григорія Грабянки, то він більшу частину своєї діяльності (впродовж 1680–1730-х рр.) присвятив воєнним походам, беручи участь у війнах із Кримським ханатом, Османською імперією, Північній війні та війні за польський спадок; але одного разу перебував і у складі дипломатичної делегації від гетьмана Івана Скоропадського до Санкт-Петербурга (Пришляк, 2011). А от Самійло Величко мав безпосереднє відношення не лише до посольства Івана Мазепи, але й до таємних канцелярських документів, займався шифруванням дипломатичних документів (Сас, 2003). Тому кожен із них в інформацію про дипломатію часів Гетьманщини, що стосувалася не лише

ЛАСТОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, ВАЖНА КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

цього політичного утворення, але й усієї Центрально-Східної Європи, вкладав, крім власних уявлень, ще й отриманий під час служби власний досвід.

Інколи літописці показують значну обізнаність у тих дипломатичних подіях, що відбувалися, але самі вони, вочевидь, участі не брали. Це може бути свідченням їх доступу до інформації не тільки шляхом ознайомлення з документами, але й шляхом спілкування з очевидцями. Свідченням цього може бути повідомлення Самійла Величка про укладення Олівського миру у 1660 р., яким було завершено цілу череду польсько-шведських війн, що почалися ще наприкінці ХVІ ст. Крім вказівки на багато інших деталей щодо своєї поінформованості та розміщення тексту самого цього договору, літописець писав: «При розмовах про мир і чиненні трактатів поляків зі шведами обидва королі сперечалися через своїх комісарів про Корону Шведську, про Інфлянти, про скасування домовлених Каролевих декретів на королівський дім, про відступлення союзників і винагороду превеликих і незмірних шкод» (Величко, 1991а, с. 284).

У зв'язку із дипломатичною діяльністю можемо зустріти й інформацію щодо тих планів, які повинні були реалізовуватися її суб'єктами. Оскільки така інформація оприлюднювалася сучасниками і учасниками дипломатичних процесів, можна не сумніватися хоча б у тому, що такі плани справді обговорювалися. Вартими уваги в цьому контексті є перемовини у трикутнику між Військом Запорозьким, Угорщиною та Швецією в 1657 р., які розкрив Самовидець: «Гетман Хмелницькій, зносячися з Ракочим, королем венкгерским и королем шведским, але хотячи того, жебы король венгерській опановал корону полскую и королем зостал, которій выйшол з своєї землі з войсками, такъже и швед з войсками своїми на початку того року зимою» (Літопис Самовидця, 1971, с. 74). Тут цілком очевидно фіксується переговорний процес зі створення антипольської коаліції.

Наостанок ще варто звернути увагу на надзвичайно важливу обставину, що є невід'ємною частиною будь-якого твору, створеного особистістю. Він завжди має суб'єктивний характер. Це стосується повною мірою і відзначених нами вище літописів. Адже кожен із авторів, по-перше, спирався і використовував тільки певний, обмежений власним вибором і можливостями набір документів, фактів та інших матеріалів, і, по-друге, виходив в оцінці та відборі відповідного історичного матеріалу із власних позицій та уявлень. Подекуди автори висловлюють прямо своє ставлення до міжнародних подій та діяльності політичних діячів у міжнародних стосунках. А подекуди вони вкладають свої власні уявлення та оцінки в судження та думки учасників міжнародних політичних процесів.

Висновки

Таким чином, українські літописи початку XVIII ст., створені Самовидцем, Григорієм Грабянкою та Самійлом Величком, містять надзвичайно велику кількість інформації щодо міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі в період виникнення і початкового функціонування Вестфальської системи. Ці записи важливі тим, що їх автори були безпосередніми учасниками міжнародних процесів і внесли до них не лише історичну інформацію та документи, але й висловили свої певні враження та оцінку. Особливо це важливо стосовно питань війни, миру і дипломатії, що залишаються поза увагою сучасних дослідників. Аналізуючи уявлення українських літописців, можна сказати, що вони поєднували в собі як ідеї ідеалізму, так і ідеї політичного реалізму. Перші базувалися на релігійному світобаченні, а другі – на практичній діяльності кожного з літописців у сфері воєнної справи, політики та дипломатії.

Список використаних джерел та посилань:

- Андреева, И. С. и Гулыга, А. В., сост., 1963. *Трактаты о вечном мире*. Москва: Соцэкгиз.
- Бовгиря, А., 2010. *Козацьке історіописання в рукописній традиції XVIII ст.* Київ: Інститут історії України НАН України.
- Бовгиря, А., 2018. Уявлення про "інших" в історичних наративах Гетьманщини (кінець XVII–XVIII ст.). *Україна в Центрально-Східній Європі*, 18, С. 335–371.
- Величко, С. В., 1991а. *Літопис*. Київ: Дніпро. Т. 1.
- Величко, С. В., 1991б. *Літопис*. Київ: Дніпро. Т. 2.
- Головченко, В. та Матвієнко, В., 2018. *Дипломатична історія України*. Київ: Ніка-Центр.
- Дзира, Я. І., 2012. Ракушка-Романовський Роман Онисимович. В: *Енциклопедія історії України*. Київ. Т. 9.
- Зінченко, А., 2005. *Історія дипломатії від давнини до Нового часу*. Київ: Проза.
- Ластовський, В. В., 2021. Політичний реалізм та ідеологія української еліти гетьманщини (друга половина XVII – середина XVIII ст.). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 8, С. 37–49. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249005>.
- Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки*, 1992. Київ.
- Літопис самовидця*, 1971. Київ: Наукова думка.
- Пришляк, В., 2011. Григорій Граб'янка (історико-генеалогічна розвідка). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 20, С. 550–568.

**ЛАСТОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, ВАЖНА КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА
ВІЙНА, МИР, ДИПЛОМАТІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТОПИСАННІ ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ**

- Сас, П., 2003. Величко Самійло (Самоїл) Васильович та його літопис. В: *Енциклопедія історії України*. Київ. Т. 1, С. 472–473.
- Слабченко, Є. А., 2016. *Дипломатична історія України*. Київ: КЛІО.

References:

- Andreeva, I. S. and Gulyga, A. V., comp., 1963. *Traktaty o vechnom mire* [Treatises on eternal peace]. Moscow: Sotcekgiz.
- Bovhyria, A., 2010. *Kozatske istoriopysannia v rukopysnii tradytsii XVIII st* [Cossack historiography in the manuscript tradition of the 18th century]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- Bovhyria, A., 2018. Uivlennia pro "inshykh" v istorychnykh naratyvakh Hetmanshchyny (kinets XVII–XVIII st.) [Perceptions of "others" in the historical narratives of the Hetmanate (late XVII–XVIII centuries)]. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*, 18, pp. 335–371.
- Dzyra, Ya. I., 2012. Rakushka-Romanovskyi Roman Onysymovych [Rakushka-Romanovsky Roman Onisimovych]. In: *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian history]. Kyiv. Vol. 9.
- Holovchenko, V. and Matviienko, V., 2018. *Dyplomatychna istoriia Ukrainy* [Diplomatic history of Ukraine]. Kyiv: Nika-Tsentr.
- Lastovskyi, V. V., 2021. Politychnyi realizm ta ideolohiia ukrainskoi elity hetmanshchyny (druha polovyna XVII – seredyna XVIII st.) [Political realism and ideology of the Ukrainian elite of the Hetmanate (second half of the 17th – mid-18th century)]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 8, pp. 37–49. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249005>.
- Litopys hadiatskoho polkovnyka Hryhoriia Hrabianky* [Annals of Hadyatsk Colonel Hryhoriy Hrabyanka], 1992. Kyiv.
- Litopys samovydtzia* [Annals of the seer], 1971. Kyiv: Naukova dumka.
- Pryshliak, V., 2011. Hryhorii Hrabianka (istoryko-henealohichna rozvidka) [Hryhoriy Hrabyanka (historical and genealogical research)]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 20, pp. 550–568.
- Sas, P., 2003. Velychko Samiilo (Samoil) Vasylovych ta yoho litopys [Velichko Samiylo (Samoil) Vasyliovych and his chronicle]. In: *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. Kyiv. Vol. 1, pp. 472–473.
- Slabchenko, Ye. A., 2016. *Dyplomatychna istoriia Ukrainy* [Diplomatic history of Ukraine]. Kyiv: KLIО.
- Velychko, S. V., 1991b. *Litopys* [Chronicle]. Kyiv: Dnipro. Vol. 2.
- Velychko, S.V., 1991a. *Litopys* [Chronicle]. Kyiv: Dnipro. Vol. 1.
- Zinchenko, A., 2005. *Istoriia dyplomatii vid davnyiny do Novoho chasu* [History of diplomacy from ancient times to modern times]. Kyiv: Proza.

WAR, PEACE, DIPLOMACY AND INTERNATIONAL RELATIONS IN UKRAINIAN CHRONICLES OF THE 18TH CENTURY'S BEGINNING

Valerii Lastovskyi^{1a}, Kateryna Vazhna^{2a}

¹*Doctor of Historical Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,
e-mail: lastov@ukr.net,*

²*Candidate of Science in International Law,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5591-8853>,
e-mail: kateryna.vazhna@gmail.com,*

^a*Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

The theory and history of international relations as a scientific direction needs more attention to sources related to Ukrainian historical heritage. In particular, little attention is paid to those monuments of the past that contain both historical information and theoretical ideas about international processes. Among them, in particular, are the Annals of Samovidets, Annals of Grigory Hrabianka, and Annals of Samiylo Wieliczka, created at the beginning of the 18th century. They are mainly used in purely historical studies, but not in works related to the theory and history of international relations. The scientific novelty of the study is determined by the need for researchers of the theory and history of international relations to update historical sources of Ukrainian origin and to involve them more in scientific research. The article examines the informational potential of Ukrainian chronicles of the beginning of the 18th century and draws attention to the peculiarities of the presentation of historical facts related to international relations in them. Attention is focused on the reflection in the annals of issues of war, peace and diplomacy on the territory of the Central-Eastern European region. It should be borne in mind that the presentation of their texts is Ukrainian-centric and based around the events related to the international processes of the second half of the 17th and the beginning of the 18th centuries. The combination in the views of the chroniclers of their idealistic and realistic ideas is emphasized. It is also important to understand the practical activity of the authors of the respective works, which was also reflected in their texts. The research methodology is based on the general scientific logical method, the principles of historicism and the comparative analysis of sources.

Keywords: Central-Eastern Europe; war; peace; international relations; political realism; history of international relations; chronicle; Samovydet; Hryhoriy Hrabianka; Samiylo Velichko.